

KÖNYVEKRŐL

Ferenczi Gyula és Fodor László: Oktatásmélet és oktatásstratégia
Stúdium Könyvkiadó, Kolozsvár, 1996. 149 o.

A bevezetőben leírtak szerint a könyv elsősorban egyetemi hallgatóknak szól, de kielégíti a tanár-továbbképzésben résztvevők, a gyakorló pedagógusok neveléstudományi tájékozódásának igényeit is.

A könyv szerkezetét és terjedelmét meghatározta az, hogy itt az oktatás elméleti és stratégiai kérdései kerültek kifejtésre, az oktatástechnológia és oktatásszervezés kérdéseit egy másik kötet tárgyalja majd. Érdekes, hogy erdélyi magyar szerzők művéről van szó, és ez a könyv nyelvezetén is érződik a magyarországi olvasó számára archaikusnak avagy eredetinek érzett kifejezések megjelenésekor.

Az irodalomjegyzékre tekintve két dolgot feltétlenül meg kell állapítanunk. Egyrészt, a szerzők zömmel magyar és román nyelvű könyvekre hivatkoznak. Így az ismert magyar didaktikai művekkel való összevetettség lehetősége adott, különös tekintettel a terminológiára. Másrészt, a hivatkozott könyvek megjelenési ideje nagy változatosságot mutat, felöleli az elmúlt két és fél – három évtizedet, de jóval korábbi dátum is előfordul. Mindezzel természetesen nem a frissesség hiányára utalunk, hiszen egy egyetemi hallgatóknak szánt tankönyvnek nem mozgásban levő elméleteket, polemizáló álláspontokat kell ismertetnie, hanem a hallgatók további tanulmányaihoz alapként szolgáló rendszer bemutatása a cél.

A könyv első része – melynek címe: *Elméleti alapok* – négy fejezetre tagolódik:

A didaktika mint az oktatás elmélete. A didaktika fogalmának értelmezése, az alapvető kutatási feladatok leírása mellett a oktatás rendszerelméleti modelljének bemutatása kapott helyet ebben a fejezetben. A második fejezetben történik meg a modell összehasonlítása a korábbiakkal, s ennek alapján a „korszerű” jelző hozzárendelése. Az első fejezetben szó esik még a didaktika interdiszciplinaritásáról is. *Ferenczi és Fodor* szerint a filozófia és a pszichológia az a két tudomány, amelynek eredményeit a didaktika figyelembe venni kényszerül.

A tanítási-tanulási tevékenység hagyományos és korszerű értelmezése. Ebben a fejezetben a fő hangsúly a korszerű, rendszerelméleten alapuló kibernetikai modellek bemutatására esik. A modellek közös sajátága az oktatási rendszer bemenet-folyamat-kimenet szerinti értelmezése. A szerzők *Báthory Zoltán* modelljét¹ túl általánosnak és bizonyos értelemben pontatlannak találták. Azért fontos kissé részletesen szólnunk erről a kérdéstről, mert a magyarországi tanárképzésben leginkább *Báthory Zoltán* és *Nagy Sándor* könyveit használják a didaktika tanításához². *Ferenczi Gyula* és *Fodor László* álláspontja a pedagógiai célképzés tekintetében ahhoz a felfogáshoz áll közelebb, amely a társadalmi elvárások szerepét kizárólagosnak tekinti. *Báthory Zoltán* – hivatkozott könyvében leírt – álláspontja szerint a társadalmi és a kliensi oldal szerepe egyformán fontos. Ám mindenképpen azt kell mondanunk, hogy *Ferenczi Gyula* és *Fodor László* – könyvük 45. oldalán bemutatott – modellje részletesen kidolgozott és koherens, és ennek köszönhetően megfelelő alapot nyújt az elméleti kifejtéshez.

¹ Báthory Zoltán (1992): *Tanulók, iskolák, különbségek*. Tankönyvkiadó, Budapest, 20.

² Erre vonatkozóan lásd a *Magyar Pedagógia* 1995. 3–4. sz. 380.

Könyvekről

Az oktatási folyamat integrált alapelvei. Az „integrált” jelző itt arra utal, hogy – ellentétben egyes szerzők felfogásával, amely a didaktika alapelveit a tanítás-tanulás folyamatának egy-egy részmozzanatához köti – őt „integrált” alapelv alkalmas az egész oktatási rendszer működtetésére:

- a célirányosság elve (nem azonos a tudatos elsajátítás hagyományos elvével),
- az aktivizálás elve (a tanuló a megismerő tevékenység alanya, s ne tárgya legyen),
- a differenciálás elve (nem csak az életkori sajátosságok figyelembe vételét jelenti),
- a rendszerbe foglalás, integrálás elve (az oktatás biztosítsa a személyiségvonások állandó jellegű, magasabb szintű és integráltabb rendszerekbe történő struktúrállását),
- a szabályozás elve (cél- és feladatrendszer kidolgozásának szükségességére mutat).

A klasszikus oktatáselmélet és napjaink rendszerelméleti didaktikájának alapvető paradigmái. Talán az egész könyv legizgalmasabb, legérdekesebb fejezete ez. A szerzők táblázatok segítségével mutatják be a comeniusi örökségen alapuló és a rendszerelméleti didaktika tudományos tételeit. A cél nem a klasszikus oktatáselmélet bírálata avagy szőnyeg alá söprése, hanem – *Ferenczi Gyula* és *Fodor László* szavai szerint – kidomborítani e didaktikai hagyaték maradandó értékeit és minőségileg elhatárolni a napjainkban meglévő előremutató változásokat. Maguk a szerzők „kockázatosnak” nevezik vállalkozásukat, hiszen – ismét az ő szavaikkal élve – „minőségileg más szemléletmód” jelenik meg napjaink didaktikai paradigmáiban.

A könyv második része – melynek címe: *Oktatásstratégia* – szintén négy fejezetre tagolódik.

Az oktatási tevékenység megszervezésének általános stratégiái. A fogalom definíciója mellett az oktatási stratégiák elkülönítésének szempontjai kaptak helyet ebben a fejezetben. A stratégiák elkülönítésekor nem nehéz felismerni a klasszikus és a „modern” didaktika ütközését.

Az ismeretelméletre – mint tükrözésre – építő stratégiák. Hogy mennyire ezek tekinthetők uralkodónak a pedagógiai szemléletben, azt az is mutatja, hogy lényegében szakirodalmi hivatkozás nélkül meg lehetett írni ezt a fejezetet. A hagyományos stratégiák a megismerés következő folyamataival jellemezhetők: érzéki megismerés, racionális megismerés (fogalomalkotás), ismétlés, rendszerezés, begyakorlás, alkalmazás, felmérés, értékelés. Hasonló ismerős fogalmakkal találkozunk a tanítási órák típusainak felsorolásánál (új ismereteket feldolgozó, ismétlődő és rendszerező óra, alkalmazó-begyakorló óra, ellenőrző óra). Ez a fejezet – ha nem tudnánk, hogy csak a következő fejezettel való kontraszt kidomborítása miatt került a könyvbe – akár a régi didaktika esszenciájának is tekinthető.

A tanulók tevékenységére építő tanítási stratégiák. A fejezet elején kerül sor a különbségek felvázolására, amelyek alapján ezen stratégiák tekinthetők korszerűnek:

- „A hagyományos információközvetítéssel szemben ... e stratégiák mindegyike eleve feltételezi az oktatási tananyagnak műveletesített feldolgozását.”
- Az értékelés nem időszakos és esetleges, hanem állandó visszacsatolást biztosít.
- „A frontális keretek között megvalósuló információ-közvetítéssel szemben előtérbe állítják az egyéni munkaformák kivitelezését”.

Három tanítási stratégia részletes ismertetésére kerül sor ebben a fejezetben: programozott oktatás, felfedezett oktatás, modellezési stratégiák. A modellezési stratégiákról szóló alfejezet eredeti látószögű szintézisével tűnik ki.

Logikai megközelítésen alapuló tanítási stratégiák. Az induktív, a deduktív és az „integratív” stratégiák valójában rokonságot mutatnak a tevékenységre épülő tanítási stratégiákkal. Közös bennük az ismeretelméletre épülő – úgynevezett hagyományos – stratégiákkal való szembenállás, amely megnyilvánul a megismerés szakaszainak értelmezésében és abban, hogy a tanuló a megismerés alanyává lép elő.

Könyvekről

A könyv bevezetőjében vázolt célok közül az tűnik Magyarországon leginkább elérhetőnek, hogy a könyv egyes fejezetei rákerüljenek az egyetemi hallgatók kötelező irodalomjegyzékére. A meglehetősen alacsony példányszám és egyes durva nyomdai hibák (például a recenzens kezébe került könyv 66. és 67. oldala üresen maradt) feltehetőleg nem könnyítik meg ennek elérését.

Csíkos Csaba

Mészáros István: A magyar nevelés- és iskolatörténet kronológiája 996–1996.

Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996. 316 o.

Mészáros István: Ateista nevelés iskoláinkban 1950–1990

Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 1996. 148 o.

A magyar művelődéstörténet jelentős évfordulója alkalmából, az „1000 éves a magyar iskola” millenáris program egyik értékes kiadványaként jelent meg a magyar neveléstörténet fáradhatatlan tudós kutatója, *Mészáros István* úttörő jellegű munkája, a magyar iskolaügy egy évezredes múltjának adatokban gazdag áttekintése, *A magyar nevelés- és iskolatörténet kronológiája 996–1996*. A könyv évfordulós aktualitásán túlmutató nagy érdeme, hogy a korábban több változatban megjelent köztörténeti kronológiák után mintegy hiánypótlásként lehetővé teszi a magyar iskolaügy adatokban és eseményekben gazdag történetének hiánytalan áttekintését is.

A munka – jöllehet a szerző szerény megfogalmazása szerint nem törekszik a teljességre – a magyar neveléstörténeti irodalomban eddig még nem tapasztalt részletességgel, plasztikussággal mutatja be a magyar iskoláztatás ezer évének eseménytörténetét; az egykori diákok mindennapjait jellemző látszólag jelentéktelen apróságoktól kezdve az elmúlt korok pedagógusai, és nevelő-oktató intézményei élete legfontosabb tényeinek, eseményeinek regisztrálásán át, a nagy horderejű, iskoláink-iskolaügyünk életét több évtizedes-évszázadon át, esetleg napjainkig meghatározó tanügyi döntésekig bezáróan. *Mészáros István* könyve nem csupán a történelmi Magyarország legfontosabb iskolatörténeti tényeinek, történéseinek – az azokra vonatkozó adatok rendkívül gazdag magyar iskola- és neveléstörténeti, művelődéstörténeti és köztörténeti szakirodalomra, valamint a szerző több évtizedes levéltári kutatásai alapján feltárt dokumentumanyagra támaszkodó – gazdag tárháza, kronológikus gyűjteménye, hanem egyben a magyar iskolatörténet jól áttekinthető, minden eddiginél teljesebb rendszerét is adja. A munka nagy érdeme a tárgyilagosság. A szerző csak néhány esetben fűz a korabeli szövegek pontos értelmezéséhez, egyértelműségéhez elengedhetetlenül szükséges néhány szavas, félmondatos pontosító megjegyzéseket. A minősítő, tendenciózus magyarázatok helyett hagyja, hogy a „száraz” tények események beszéljenek.

Az első rész az ezer éve a hajdani Szent Márton hegyén alapított első hazai tanintézet, a bencés kolostori iskola létrejöttétől 1948-ig tartó időszak több részfejezetre osztott eseménytörténetét tartalmazza. Ezáltal is érzékeltetve azt a kontinuitást, ami a magyar iskolaügy első kilenc és fél évszázadát is jellemezte. A kötet második része a magyar iskolaügy „félmúltjának”, az 1949-től a rendszerváltozásig tartó szocializmus materialista-ateista szellemiségű úgynevezett szocialista nevelésügyének objektív krónikája, harmadik rész pedig az 1990-es szabad választásokat követő, az európai demokratikus jogállam iskolarendszerének kialakítására irányuló munkálatok eseményekben szintén nem szűkölködő időszakát mutatja be 1996 tavaszáig.